

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos :
SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.
1898.

T a r t a l o m.

A reggel. — Hohhániszéán költeménye. — Simay Gergelytől.
Az örmény kérdés. II. közlemény. — Dr. Molnár Antaltól.
Allitsunk szobrot Verzereskulnak, a hazai örménység második
Világosítójának. — Szongott Kristóftól
Középiskolai tanárok Szamosújvárt. — Sz. K.-tól.
Levelek a szerkesztőhöz.
Nyilatkozatok. „A magyarhoni örmény családok genealogiája”
cízmű műről.
Szamosújvár város monográfiája. — Első folytatás.

KISEBB KÖZLEMÉNY.

Hírnevés örmények a külföldön.
Örmény estély Párisban.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Egy örmény színész.
Uj havi folyóirat.

MÍ UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Uj veszteség.
Örmény püspök Párisban.
Küzdelem a Szentföldért.

 Megjelent: „A magyarhoni örmény-családok genealogiája, tekintettel azoknak egymás között levő rokonságára s a vezeték- és keresztnemek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf.” Nagy nyolczadrét, 218 lap, egy arczképpel és 49 czímerképpel illusztrálva. E munkáról egyik szakértő barátom hozzám intézett levelében ezeket mondja: „Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megbirkózni efféle munkával. De kevesen fogják fel azt, hogy ily munkát mily nehéz összeállítani. Gratulálok derék munkájához.” Ára füzve 2 frt. Kapható az „Armenia” szerkesztőségében.

 Az „ARMENIA” előfizetési ára egész évre 4 frt., félévre 2 frt., — egyes füzet 40 kr.

Az első évfolyam egészen elfogyott. A többi tíz évfolyamból (II—XI) még teljes számú példányokkal szolgálhatunk; egy-egy évfolyam ára két (2) frt. Reméljük, hogy az érdeklődő olvasó közönség megragadja a kínálkozó kedvező alkalmat (egy-egy évfolyamot félárban adunk) és sietni fog megrendeléseivel annál is inkább, mert a mondott évfolyamokból még csak néhány eladó példányunk van: azután drágán sem szerezheti meg az „Armenia” eddigi évfolyamait.

A reggel.

— Hovhániszéán. —

Elmult az éj, hajnal derül,
Zöld réten, mező felett;
A pacsirta is fölrepül,
És zeng vidám éneket;
Nem nyugszik a természet,
Hisz' virradatra ébredt...

Még álmos az erdő, mező,
De bűvös illatával
Enyelgve játszik a szellő,
Hirdetve: itt a hajnal.
Elkergeti az álmot;
Föl új munkára már most.

Ébredj! ébredj! óh ébredez!
Édes hazám álmodból, —
Az idődet ne vesztegesd,
Menekülj nyúg-ágyadtól.
A teremtő áldása
Serény munkádat várja...

Simay Gergely.

Az örmény kérdés.

A franczia „Sárga könyv“ diplomatai okmányai alapján.*)

II.

A londoni, párisi és szentpétervári cabinetek végre is szükségét érezték annak, hogy más útra, a szavakéról a tettek útjára térjenek. 1895 márczius havában jegyzékváltás indult meg közöttük. Csakhamar meg is állapodtak abban, hogy törökországi képviselőiket reformtervezetek kidolgozására hívják fel. Avval biztatták magukat, hogy egyetértésük diadalmaskodni fog a portának tétlensége és rosszhiszemősége fölött.

A feladat nem volt könnyű. Meg kellett találni a helyes középútat, hogy egyfelől biztosítsák az örményeket a muselmanok gyűlölete és a török hivatalnokok zsarolásai ellen, másfelől pedig kiméeljék a sultán tekintélyét és érzékenységet. A nagykövetek munkához láttak. Azonban több kérdésre nézve lényeges nézetkülönbségek merültek fel közöttük, a mit egyébként előre lehetett látni s a miben különösen a sultán reménykedett, aki főleg a hatalmak szokásos egyenetlenkedésére alapította ezúttal is a számításait.

Röviden rá kell mutatnunk e nézetkülönbségeknek az okaira.

Oroszország ama háborúk során, melyet a török birodalom ellen viselt, darabonként elragadta tőle a hajdani Örményországnak azt az egész darabját, a mely Kaukázus tartományaival határos. A san-stefánói béke, hatalmába juttatta, a hozzá tartozó területekkel együtt, Kars várát, az ottoman birodalom fő erősségét, ázsiai birtokainak északi részében. Oroszországnak tehát már jó ideje örmény alattvalói voltak, a kik jelentékeny fokát az anyagi fejlődésnek és felvirágzásnak érték el a czár uralma alatt. Az orosz kormány megtett mindent, felváltva használta a kegyességet és a kényszert, hogy új alattvalóit beolvassza

¹⁾ Le concert européen, par le comte *Benedetti* (Revue des deux Mondes, 1898. aug. 1.)

a régiekbe. Meddőkké tette azonban mindezeket a kísérleteket a nemzeti érzéssel szorosan összeforrott vallási érzés, a mely a legféltettebb kincsök az összes keresztény népeknek.

Az örménység, ez a munkás és értelmes faj, nagy mértékben megjavította sorsát a földművelés és kereskedelem útján, annak a biztonságnak a védelme alatt, a melyet soha sem szünt meg élvezni, a mióta orosz felsőbbség alá került. Jóllehet, sőt gazdagsághoz jutott s fiai a magasabb szellemi műveltséget is elsajátíthatták. Nem érték be iskolák alapításával, a jobb módúak elküldték gyermekeiket a francia, német és orosz egyetemekre. Egész csoportja képződött ilymódon a fiatal szellemeknek, a kik egyaránt el voltak telve a tudományok szeretetével és lángoló hazafiúi érzéssel.

A független Örményország eszméje elcsábította ennek az ifjú nemzedéknek egy részét, a melyhez a török felsőbbség alatt élő örménységből is sokan csatlakoztak. A soraikból alakultak azok a bizottságok, melyek a nemzeti eszme terjesztését tűzték ki feladatuknak. Az a fogadtatás, a melylyel Londonban találkoztak, lehetővé tette, hogy szélesebb alapokra fektessék actiojukat és az örménységre gyakorolt befolyást.

Oroszország nem nézhette közömbösen ezt a mozgalmat. Sikerült is a hatósága alatt levő területen megakadályoznia és elnyomnia minden ellenséges vagy veszélyes jellegű manifestatiót. Ezek a jelenségek azonban érthetővé teszik azt is, hogy nem volt hajlandó oly rendszabályokra, a melyek az örmény állam visszaállítását elősegíthették volna, s hogy a konstantinápolyi tárgyalásokban csakis a rend és nyugalom helyreállítására irányította a törekvéseit a nélkül, hogy buzditást nyújtott volna oly irányú kísérleteknek és reményeknek, a melyek tovább harapozásától volt oka tartani.

Egészen más volt az angol cabinet helyzete. Az 1878-i béke Cyprus szigetének birtokába juttatta Angliát azon feltétel alatt, hogy garantirozza a sultánnak kisázsiai birtokait, a mely záradéknak az éle nyilván Oroszország ellen irányult. Kikötötte az angol kormány viszont azt is, hogy

„az örményeknek a helyzete javittassék“, de semmiféle lépést nem tett arra nézve, hogy valósággá váljék a békeszerződéseknek ez a pontozata. A teljes kimerültség nyugalma követte az orosz-török háború korszakát. Mihelyt azonban híre ment az Ararát környékén kitört véres üldözéseknek, mely felháborodás töltötte el az angol közvéleményt, a melyre kétség kívül hatással voltak az örmény bizottságnak a szabadelvű angol sajtó által támogatott közleményei is. A közvélemény erőteljes megnyilatkozásának a nyomása alatt kísérelte meg a Gladstone-cabinet az egyezkedést Orosz- és Franciaországgal. Ezen előzmények után alig lehet csodálni, hogy egészen más czélatokkal ment bele a tárgyalásokba, mint a czári kormány.

Franciaország viszont, a melynek nem volt mit remélnie avagy félnie azon bonyodalmaktól, melyeket Törökország folytonos hanyatlása vonhatott maga után, kötelességének tekintette megakadályozni minden oly rendszabályt, a mely csorbát ejthetett volna a hatalmak által folyton szem előtt tartott elven, az ottoman birodalom integritásán, a mely alapja minden diplomatiái egyezkedésnek azóta, hogy a keleti kérdés állandó veszélylyel fenyegeti Európa békéjét. Franciaországnak azonban további kötelességet is szabtak százados hagyományai. Elismert védője levén azoknak az egyházi és jótékony intézményeknek, melyeket a catholicismus Keleten szerzetes rendek vezetése alatt fentart, gondoskodnia kellett arról is, hogy ezek az intézmények teljes biztonságukat megőrizték.

* * *

A konstantinápolyi francia, angol és orosz nagykövetek 1895 tavaszán értekezletet tartottak, hogy utasításaikhoz képest megállapítsák a reformok tervezetét. Hosszadalmas tárgyalások után ki is dolgoztak egy munkálatot, a mely egész sorozatát hozta javaslatba az adminisztratív rendszabályoknak. Ápr. 19.-én ezeket jelenti a reformtervről Cambon a francia külügyminiszternek: ¹⁾ „A terv lehetőleg tartozkodik minden újítástól, a mely Törökország részéről

---

¹⁾ Livre Jaune, 44. lap.

nagy ellenvetést kelthetne. Erősítése a vilayetek központi hatalmának, fejlesztése a községi életnek, egyszerűsítése az igazságszolgáltatásnak és pénzügyi igazgatásnak, a főbb polgári hivatalok hozzáférhetővé tétele a keresztlények részére s megvédelmzésük a kurdok ellen: ezek a reform alapelvei.“

A nagykövetek kormányaik jóváhagyása alá terjesztették a tervezetet. Az angol cabinet nem volt avval teljesen megelégedve. Oly rendelkezéseket ohajtott volna, a melyek Európát határozott ellenőrzési joggal ruházzák fel, s különösen oly értelmű záradékot, a mely felhatalmazza a magasb rangú tisztviselők kijelölésében való résztvevésre. Megegyeztek végre a következő szövegben: „A reformok végrehajtására hivatott főbiztos választása a hatalmak által jóváhagyandó.“ A nagykövetek felhatalmazást nyertek arra, hogy az ekként módosított munkálatot a sultánnak bemutassák, a mi május 14-én meg is történt.

Abdul Hamid egyik titkára útján csakhamar tudomásukra hozta, hogy „a tervet szorgalmasan tanulmányozza, hogy egyes dolgokat jóknak talál, némelyek azonban megvitatandók, mindenesetre pedig késedelem nélkül tudomásukra hozza a válaszát.“ Meg is jött a válasz, azonban nem a nagykövetek javaslatainak a megvizsgálása, hanem új terv alakjában, a melyről ekként vélekedett Cambon francia nagykövet¹⁾: „A reformterv, melyet a sultán tanácsosai előkészítettek s három hét óta ismételten átdolgoztak, formátlan munkálat, nem tartalmaz egyetlen komoly rendelkezést s nem nyújt semmi garantiát. Társaim és én holnap tudtára adjuk a sultánnak, hogy a tervezete még csak tárgyalási alapul sem szolgálhat.“ A sultán tehát mellőzte a diplomatak tervét s oly munkálattal cserélte fel, a melynek csakis az volt a célja, hogy megzavarja a tárgyalásokat s kijátsza a hatalmak czélzatait.

A tárgyalások mezeje eközben kiszélesedett oly hatalmaknak a csatlakozásával, a melyek nem vettek részt a reformnak előkészítésében. Anglia ugyanis azt találta, hogy eljött az ideje felhívni a közreműködésre Németországot,

¹⁾ Jún. 5-iki sürgönyében. Sárga könyv. 71. lap.

Ausztria-Magyarországot és Olaszországot is. Meglehet, hogy a tárgyalások kezdete óta Francia- és Oroszország közt állandóan uralkodó egyetértés felkeltette a féltékenységét, avagy célra vezetőbbnek vélte, ha az összes nagyhatalmak kezét fognak, hogy a sultánra nagyobb nyomást gyakorolhassanak. Bármi indok vezérelte is, Francia- és Oroszország magáévá tette a kezdeményezését s a hármas szövetség hatalmasságai kijelentették a reform-actionhoz való hozzájárulásukat.

Abdul-Hamid tervezete hosszú és nehéz tárgyalásokat vont maga után, melyeket a javasolt félrendszabályok s nem kielégítő engedmények lépten nyomon megakasztottak. Majdnem félévi huzavona után, 1895 okt. 20.-án végre megjelent a sultán iradéja azon reformokról, a melyeket késedelem nélkül végre kell vala hajtania kormányának a hat felső-anatoliai tartományban. Azt lehetett volna hinni, hogy elérkezett valahára a viszonyok üdvös átalakításának és megjavításának a sóvárogva várt korszaka.

Készerű csalódás ábrándította ki azokat, a kik így vélekedtek. Egyidejűleg a sultán iradejének a közrebocsátásával a muszulman fanatizmus vad dühhel vetette magát rá az említett tartományok békés lakosságára. Konstantinápolyban az örményeket, a kik kérelmeikkel a sultán elé akartak járulni, fegyveres erő vette üldözőbe. „A megtorlás, ugymond Cambon, kérlelhetlen volt. Az örmény lakosság apraja, nagyja a templomokba menekült s csakis valamennyi hatalom követjeinek közbelépése vethetett végett az üldözésnek.”

Néhány nappal utóbb sokkal komolyabb jellegű zavarok törtek ki Trebizondban, s terjedtek onnan tovább helységről helysére. Három hónapig vad hordák öldösték, fosztogatták és gyujtogatták az örményeket. Erzerum, Diarbekir, Sivas, Malatia, Orfa, Cesarea és Angora szörnyű mézszárlások szinterévé lettek; a szomszédos helységeket lángok pusztították el. Könnyörtelenül legyilkolták azok szerencsétlen lakosságát.

Milyen volt a porta képviselőinek a viselkedése a véres üldözés eme napjai alatt? A megrohanás mindenütt előre való megfontolással történt, gyülekezetekben határoz-

ták el, a mely gyűlések tárgyáról tudomásuk volt a katonai és polgári hatóságoknak. Több helyütt egyszerre tört ki a vérengzés minden provocálás nélkül. A fegyveres erő, ha nem csatlakozott a gonosztevőkhöz, egyszerűen félreállott. „Magam láttam, írja a trebizondi franczia consul, hogy a zaptiéek (rendőrök) állomásaikon maradtak, a nélkül, hogy feltartoztatták volna a lázangókat. A csapatok részesek az elkövetett büntettekben, a fosztogatás eltűrésében, oly körülmények, a melyek fontosságára nézve senki sem lehet csalódásban.“¹⁾

Diarbekirben még pokolibb módon, a kormányzó, Aniz pasa szemeláttára történt a vérengzés. Meyrier franczia alconsul figyelmeztette a pasát a veszélyre. „Nincs mitől félni“ válaszolta Aniz pasa, s két nap mulva megkezdődött a vérengzés, adott jelre kitűzött órában. Három nap és három éjjel üldözték a férfiakat, nőket, gyermekeket. A városnak csaknem valamennyi musulman lakósa a katonákkal és zaptiéekkel együtt részt vett a szörnyű megszárlásban. „Lelkiismeretemnek tartozom annak kijelentésével, ugymond Meyrier, hogy a kormányzó, a katonai parancsnok, a csendőrség feje közönyös maradt e borzasztó jelenetekkel szemben; mitsem tettek azok megakadályozására s ha közvetlenül nem is vettek részt, viselkedésük egyenes buzdításul szolgálhatott.“²⁾

— A harmadik közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Emeljünk szobrot Verzereskulnak, a hazai örménység második Világosítójának.

A „Verzereskul-szobor-bizottság“ közlés végett a következő érdekes sorokat küldötte be szerkesztőségünkhez:

¹⁾ Sárga köny. Suplément. 13. lap.

²⁾ Ugyanott, 28. lap.

K é r e l e m.

Maradandó emléket, — szobrot emelni a mult idők jeleseinek, a haza nagy alakjainak, az utókor legszentebb kötelessége. E kötelességnek kívánunk mi is eleget tenni, midőn az örménység bevezetőjének és Szamosújvár megalapítójának Verzereskul Oxendius püspöknek Szamosújvár főterére, közadakozás útján emlékszobrot óhajtunk állítani.

Hogy miért épen Verzereskul Oxendiuszt választottuk, hogy érczbe öntessük alakját, indító okunk az, mert ő volt a hazai örménységnek legkimagaslóbb alakja; ő volt, ki az alig megtelepült örménység állását megteremtette, midőn Szamosújvár város megalapításával az örmény metropoliszt létre hozta. Tevékenysége kiterjedt e hazában első éveit élő örménység szellemi és anyagi fejlődésére.

És mikor az örmény nemzet hitében megrendült, ő volt a második Világosító; ő volt, ki lángbuzgalmával visszaadta igaz hitét a nemzetnek.

Kétszáz éve annak, hogy az örmény nemzet hazát lelt e hazában és azóta igaz gyermeke lett az édes anyának.

Vele szenvedett, vele örvendett. Áldozott, ha kellett; mindig ott volt, mikor a haza hívta.

A hazai örménység, a magyar társadalom e tisztos eleme, mindenkor ragyogtatta az igaz hazafi legszebb erényeit: a magyar nemzettel való együttérzést, együttgondolkodást.

Eljő az idő, midőn az örménység már csak egyesek emlékében, csak a történetben fog létezni. S valóban lélekemelő lesz a gondolat, hogy akkor, midőn talán porinkat is elfujta a szél, egy emlék, habár hideg emlék arról fog regélni a késő nemzedékeknek, hogy e hazában egykor örmények éltek jó viszonyban magyar polgártársaikkal, vetekedve velök szorgalomban és hazaszeretben.

Ily szempontok vezérelnek bennünket, midőn a velünk rokonszenvező nagy közönséghez fordulunk, kérve, hogy adományainkkal járuljanak az ügy megvalósításához; segítsenek minket, hogy mi, kik kétszáz évet éltünk e hazában, szobrot emelhessünk annak, ki minket ide hozott,

és lehetővé tette, hogy itt megerősödvé és a politikai magyar nemzetbe beleolvadva, új, nyugodt, boldog és szabad élet jutott a kifáradt és ellankadt örmény nemzetnek osztályrészü.

A 69455—1898. sz. a. kelt belügyminiszteri engedély megadta a jogot, hogy az egész országban gyűjthessünk. És mi hiszszük, hogy a magyar haza minden nemesen érző polgára szívesen elküldi adományát, és minél előbb ott fog diszelegni városunk főterén Verzereskul Oxendi us püspök emlékszobra.

E célra szánt adományok a szobor bizottság pénztárosához Esztegár Gergely áll. főgymn. hittanárhoz küldendők.

Nagyobb adományt részlet-összegekben is szívesen fogadunk.

Az örmény kath. egyházközség által kiküldött „Verzereskul-szobor-bizottság” nevében Szamosújvárt, 1898. október 2-án.,

hazafias tisztelettel:

Bárány Lukács

főesperes-plébános,
szobor-bizottsági elnök.

Esztegár Gergely

áll. főgymn. hittanár,
szob. biz. jegyző és pénztáros.

*

Verzereskul a hazai örménységnek nemcsak legkiválóbb alakja, hanem az országnak is egyik legnagyobb férfija volt. A haza körül szerzett nagy érdemeit valamint a trón, úgy a magyar nemzet is elismerte. Míg a protestantizmus az erdélyi róm. kath. püspököt elűzte, Verzereskul az örmény kath. püspököt nemcsak megtúrta, hanem megengette, hogy az erdélyi róm. kath. egyházmegyében is püspöki teendőket végezessen. Ennek a nagy embernek akarunk szobrot állítani: adományainkkal tegyük lehetővé a kegyeletes cél elérését.

Az „Armenia” szerkesztője ezennel megkezdi az aláírást száz (100) forinttal.

Szongott Kristóf.

Tanári gyűlés Szamosújvárt.

Az országos középiskolai tanáregyesület kolozsvári köre ezen iskolai évben második felolvasó ülését városunkban tartotta meg. A körnek ez volt első vidéki ülése. Jelen voltak Kolozsvárról: Márky Sándor dr., Balogh Károly, Borcsa Mihály dr., Bournáz János, Demjén Zoltán, Erdélyi Károly dr. alelnök, Gál Kelemen dr. jegyző, Gálfi Lőrincz, Gázelli Árpád, Gergely György, Kozár Ferencz, Komáromi Géza, Kovács Dezső dr. titkár, Kaufmann György dr., Loky Béla dr., Nyíredy Géza dr., Sárkány Lajos dr. alelnök, Szeremley Béla, Széplaky János dr., Tárkányi György, Török István dr., Ulár Pál, Veres Vilmos dr. — Szamosújvárról: Balácsi Cziril, Domonkos Károly, Dömötör János, Esztegár Gergely, Feczko János, Finta Ferencz, Füssy József, Józsa János, Karsai Gyula, Mártonfi Lajos dr., Mihelics Károly, Páll Bogdán, Szongott Kristóf.

A kolozsvári „Ellenzék“ és „Magyar Polgár“ is, ide vonatkozólag ezeket mondják: „Nem mulaszthatjuk feljegyezni azt a valóban szives előzékenységet és vendégszeretetet, melyet az iskola igazgatója és minden tanára részéről tapasztaltunk. A megérkezéskor kocsikat bocsátottak rendelkezésre; a tanácsteremben gazdagon felterített villásreggeli várt...“

Reggeli után kezdetét vette az ülés. Márky Sándor dr. elnöki remek megnyitó beszédéből az iskolánkra vonatkozó részt szó szerint itt közlöm is: „A körünkhöz tartozó ötödik gymnasium mostani szives házigazdánk: a szamosújvári gymnasium teljesen modern alkotás. Ennek a derék városnak volt ugyan már a negyvenes években is egy három osztályú grammatikális iskolája; de az pár évi tengődés után megszűnt és a város csak 1861. aug. 13-án határozta el ismét, hogy magyar tannyelvű algymnasiumot állít fel, melynek igazgatója mindenkor az örmény kath. plebános, tanárai pedig katolikusok legyenek. Az uralkodó 1862. máj. 7-én az alapítást, vagy inkább a visszaállítást helybenhagyván, az intézet még abban az esztendőben megkezdette és azután 32 éven át folytatta működését sze-

gényesen fizetett tanárokkal, szegényes eszközökkel. Az 1883. XXX-ik törvényczikk megalkotása után a közoktatási kormány már erőlyesen követelte a viszonyok javítását. Szamosújvár városa pedig a kor színvonalára emelkedve, 1892. szept. 10-én, a hazai tanügy történetében igazán emlékezetre méltó nemes felbuzdulással határozott ebben a kérdésben. A nemzet ezredéves fennállásának megünneplésében méltóképpen ohajtván részt venni, kimondotta, hogy örmény kath. 4 osztályú gymnasiumát 8 osztályú gymnasiummá való fejlesztés végett állami ellátásba és kezelésbe bocsátja; a gymnasium részére telket ajándékozt, a hol a kormány kívánja; az építés költségeihez 100,000 frttal járul és az algynasiumra idáig évenként fordított költségen kívül évenként 5000, összesen tehát több mint 9000 frtot nyújt az állami gymnasium ellátására. A közoktatásügyi ministerium és a város 1894. júl. 23-án meg is kötötte a szerződést és ezzel az örmény kath. gymnasium megszűnván, 1894. őszén öt osztálylyal megnyílt és a mul-1897/8. iskolai évben teljes is lett a szamosújvári állami főgymnasium. Egy ideig négy különböző telek közt folyt a tanítás, míg végre 1896. okt. 29-én a millenium esztendejében letévén az új épület alapkövét, az 1897/8. iskolai évet már a mostani két-emeletes tiszta görög stílusú szép palotában lehetett megkezdeni; itt, a hol most szeretettel és tisztelettel üdvözöljük kollegáinkat: a szamosújvári gymnasium jeles igazgatóját és tanárait, kik a vidékiek közül először csatlakoztak a mi kolozsvári tanári körünkhöz.

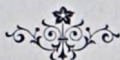
Ritkán hozott város nagyobb áldozatot, mint Szamosújvár, melynek nemis 6000 lakosa egy ihletett perczen 300,000 frtos ajánlatot tett le a hazai közművelődés oltárára. Ez oltár lángoló tűzéből vették önök tisztelt kollegáink azt a parázst, melylyel ennek a derék városnak házi oltárán, a most már ég felé törő lángot felgyújtották. Ennek az oltárnak tüze immár 300 fiatal lelket világít be, 300 fiatal szívet melegít.

Pergámenre írva be van falazva Szamosújvár gymnasiumának alapkövébe, de visszhangzik mindnyájunknak ajkán az a kívánat: Isten áldása legyen az intézetben, annak létrehozóin és a létrehozók késő maradékain!—

Ezen igen talpraesett, szép megnyitó után felolvasta Finta Ferencz, Feczkó Jánosnak „A tanulók osztályozásának szempontjai s a tanjegyek“ czimű derék értekezését, mit az elnök „becses“-nek mondott. Elsőnek Boros szólott a „fontos kérdés“-hez, mely „üdvös gondolatok“-at foglal magában. Dr. Erdélyi azokért az üdvös eszmékért, melyek az értekezésben előfordulnak, teljes elismeréssel van értekező iránt. Még hozzá szólottak: Török István, Gáll, Veres Vilmos, Mihelics, Balázsi, végre Feczkó. — Gyülés végén többen gratuláltak értekezőnek. Azután a kör tagjai megnézték a gymnasium helybeliségeit, a gyűjteményeket, szi-tárakat, könyvtárt, tornahelyiséget. Innen a fegyintézetbe mentünk, megnéztünk mindent. Visszajövet a szép sétatéren át az örmény kath. plebániái templomba léptünk be, hol Bárány Lukács plebános Rubens világhírű remek festményén kívül még igen sok érdekes tárgyat, ezek között becses „örmény varottas“-okat is — mutatott. Ekkor már egyre járt az idő. Felmentünk a „Korona“-szállodába ebédelni. Szólott a zene; élénk, jó kedv uralkodott. A harmadik fogásnál felállott Szongott Kristóf és a következő felköszöntőt mondotta: „Midőn Meneláosz spartai király barátait Telemachot és Pisistratot megvendégelé, a királyné Helena, a hazarészünk népregéjében is szereplő Tündér Ilona, a vendégek borába nepentheszt tett. Ez a szer, mit növényből készítettek, a görögök képzete szerint minden bajt megszüntetett, a bú-bánatot pedig eloszlatta... És Kegyetek úraim a szives királynénál többet tettek; mert Kegyetek nemcsak Helenaféle nepentheszt, mely feledékenységet is okoz, hanem kolozsvári nepentheszt is, mely emlékezetet, tettek borunkba. Ugyanis, míg a poharainkba tett görög nepenthesz feledtetéi velünk, kik a régi városi középiskolánál is szolgáltunk, a szenvedett hiányt, nélkülözést, — addig a kolozsvári nepenthesz: a figyelem, előzékenység és szivesség ezen megbecsülhetlen nepenthesze, nemcsak a kör szamosújvári tagjai, hanem az egész város előtt is, mely fennállása óta ennyi tanügyi férfit a falai között nem látott, — a mai fontos napot feledhetlenné teszi. És mivel e nevezetes napot, mit városunk krónikása bizonyára kitörülhetlen betűkkel fog feljegyezni, Kegyeteknek köszön-

hetjük, — pohárhoz nyulok és a kör helybeli tagjainak nevében kívánom, hogy adjon a Gondviselés a kör érdemes elnökének, a derék tisztikarnak és a többi, körünkbe szívesen jött tagnak hosszú életet, erőt és egészséget, hogy a tudományosságnak, az irodalomnak és a magyar tanügynek még sok jelentékeny szolgálatot tehessenek. Éljenek!“ Erre a tudós elnök remek beszéddel válaszolt; páratlan szép pohárköszöntőjében szólott az áldozatkész örmények hazafiságáról, a város szép multjáról. „Beh kár, — mondá — hogy a beköltözés alkalmával sokkal több örmény nem jött be. Ha azok az idegenek, kik szintén e hazába jöttek, úgy megmagyarosodtak volna, mint az örmények, ma nem bajlodnánk nemzetiségi kérdéssel.“ Sikerült felköszöntőket mondottak még: Török Imre, dr. Mártonfi Lajos, dr. Erdélyi Károly, Mihelics Károly. Délután a kör tagjainak egyik része, mely délelőtt nem érkezett reá, megtekintette a sétatért. Most egy párszor körüljártuk a piacot, azután kimentünk az indulóházhoz. Nemsokára jött a vonat. Szívélyes bucsúzás után felültek a kolozsvári tagok. Elment a vonat. Elhangzottak „Éljenek!“ kiáltásunk hangjai is. Elmentek szeretetreméltó kartársaink; de itt hagyták a felejthetetlen napnak kedves emlékét!

Sz. K.

Levelek a szerkesztőhöz.

Tekintetes Tanár ur! Folyó hó 4-én kelt levele kíséretében hozzám beküldött legújabb munkáját kézhez véve: ennek megküldésével tanusított szives figyelemért ezennel köszönetemet fejezem ki. Budapest, 1898. évi október hó 10-én. B. Bánffy.

*

Budapesten, 1898. okt. 5. Tisztelt Tanár ur! A magyarhoni örmény családok genealogiája című munkájának szives megküldéseért fogadja köszönetemet. Tisztelettel: Wlassics.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymnasiaumi tanár úrnak Szamosújvárott. Örömmel vettem legújabb munkáját, a melyet házi könyvtáram számára megküldeni szives volt s midőn Tekintetes Tanár úrnak ezen előzékeny figyelméért őszinte köszönetemet kifejezem, fogadja kérem kiváló tiszteletem nyilvánítását. Budapesten, 1898. október hó 7-én. Lukács László.

*

Tekintetes Szongott Kristóf államgymn. tanár úrnak. Szamosújvártt. Folyó hó 4-én küldött becses műve tiszteletpéldányát kézhez vettem, fogadja érte őszinte köszönetemet. Kiváló tisztelettel: Gf. Karátsonyi Jenő.

*

Maros-Németi, 1898. okt. 7-dikén. Igen tisztelt tanár úr! Fogadja „A magyarhoni örmény családok Genealogiaja“ című becses műve megküldéseért szives köszönetemet. Ez egy sok fáradságot, utánjárást igénylő, hézagpótló nagy munka! Szivesen üdvözli teljes tisztelettel dr. gróf Kuun Géza.

*

Deés, 7/X. 1898. Tisztelt Tanár úr! Fogadja hálás köszönetemet azon szives figyelméért, melyben részesített az által, hogy legújabb munkáját nekem megküldötte. Őszintén gratulálok ezen újabb munkájához, mely sok kutatást és fáradságos munkát igényelt, a meddig azt össze tudta állítani. — Azt hiszem érdekelni fogja a Tanár urat az, ha tudatom, hogy a vármegyében egy történelmi, irodalmi és népismeai társulatot óhajtván létesíteni, az alapszabály-tervezet el is készült és október hó 23-ára hívtam össze az alakuló közgyűlést. A napokban fogja Tanár úr megkapni meghívásomat és az alapszabály-tervezetet; reméllem lesz szerencsém az alakuló közgyűlésen. Ujból is megköszönve szives figyelmét, maradok tisztelője id. B. Bornemissza Károly.

*

Nagyon tisztelt Tanár úr! Kérem fogadja hálás köszönetemet azon kitüntető figyelmeért, hogy igen érdekes művével megajándékozni sziveskedett. A munkát részleteiből már ismerem, mondhatom, hogy nemcsak érdekes, de

nagyon értékes is. — Adjon Isten a T. Tanár úrnak erőt és alkalmat ilyen értékes működésre még. Kérem fogadja őszinte nagyrabecsülésem nyilvánítását. Deés, 8/X. 98. őszinte tisztelője Torma Miklós.

*

Nagybecsű munkádnak a szíves megküldését hálásan köszöni, Budapest, 1898. okt. 9. igaz barátod Dr. Molnár Antal.

*

Kolozsvár, 1898. október 6-dikán. Nagyrabecsült kedves Tanár úr! E pillanatban érzem, hogy La Rachefoucauldnek mennyire igaza van, midőn azt mondja, hogy akkor legnehezebb jól beszélni vagy írni, mikor hallgatni szégyen. Azt is érzi a lelkemnek minden atomja, hogy mennyire igaza van Vörösmarty Mihálynak, midőn azt mondja: „Nem érez az, a ki érez szavakkal mondhatót.“ A magyarhoni örmények egy díszkötésű példányát megkaptam. E herculesi munka fényes eredményét tanusító könyvet, az örök fényben tündöklő nevű író az én paranyiségomnak volt kegyes ajánlani. Hogy engem ért e soha meg nem érdemelhető és valóban irigylésre méltó kitüntetés: egyébnek nem tulajdoníthatom, mint annak a gyarlóságomat kegyesen elnéző jó indulatnak s barátságának, melynek rózsaszínű szemüvegén keresztül kegyes a nagyérdemű író úr reám tekinteni. Tulajdonítom továbbá annak is, hogy a mindnyájunk sorsa fölött intézkedő Mindenhatónak véghetetlen kegye megengedte, hogy a bal szerencsének egy hosszú életen át engem gyakran sújtó csapásai, végre most e nagy kitüntetéssel gazdagon kárpótolva legyenek.

Bármint álljon e dolog: én boldognak érzem magamat. De még sem teljesen; mert kifogásolnom kell a tisztelve szeretett írónak a nagybecsű levelében kifejezett azon állítását: miszerint én a legnagyobb örmény vagyok. Az nem én vagyok, hanem Szongott Kristóf. A mai postán tiszteletem, hálám és szeretetem jeléül, e nagybecsű könyvért harmincz forint honorariumot bátorkodtam küldeni. Barátságos érzülettel kérem, hogy e csekélységet fogadja tölem szívesen, s tartson meg engem jövőre is azon eddig

is hálásan tapasztalt jóindulatjában, melyre méltónak lenni, teljes erőmből törekedni fogok. Legteljesebb tisztelettel dr. Mály István.

*

Igen tisztelt Tanár úr! Nagy köszönettel vettem kézhez legújabb és legérdekesebb munkáját az Armenia legfrissebb füzetével együtt. — Melegen üdvözlöm a hazai örménység részéről rég várt ezen munkája megjelenése alkalmából, melynek — jól mondja — „egy örmény háznál sem volna szabad hiányoznia.“ — Felette sajnálom, hogy igen sok teendőm mellett most nem irhatok egy pár igazán méltó szót e könyvről; — de ha az időm meg fogja engedni, talán a nyáron szívesen irok ismertetést. Akkor sem késő, — hisz ez a könyv mindig aktualis. Szívélyesen köszönti Budapesten 1898. 3/X. hálás tanítványa: Dr. Gopcsa László.

*

Bámulom páratlan türelmét, melyet ebben a nagy munkában kifejtett. Valóban ehhez hangyaszorgalom kellett. Nem képzelhetem, hogy hányan mernének megmérkőzni efféle munkával. De kevesen fogják fel azt, hogy ily munkát milyen nehéz összeállítani. Gratulálok derék munkájához. Gyergyó-Szt-Miklós... Kritsa Klára.

*

Kolozsvártt, 1898. X/18. Kedves Barátom! Örmény Genealogiád ritka becsü munka és nekem kétszeresen az, mert először te irtad és másodszer, mert homlokán annak az egyénnek az arcképe díszlik, a ki hozzám egyénileg és érzelmileg egyaránt közel áll... „Szamosújvár monografiájá“-nak megkezdett közlése nem lankadó munkásságodra vall. Adjon az Isten neked erőt, hogy sok művel gazdagithasd irodalmunkat. Ölel kész hived Merza Gyula.

Nyilatkozatok „A magyarhoni örmény családok genealogiája“ czimú müröl.

Lapunk szerkesztőjének a napokban megjelent legújabb munkájáról a sajtó már eddig igen kedvező nyilatkozatokat mondott. Ezek közül kettőt itt közre is adunk:

A „Tiszántúl“ 231. számában (okt. 8. 1898) ezeket mondja: „A magyarhoni örmény családok genealogiája, tekintettel ezeknek egymás között levő rokonságára, s a vezeték- és keresztnevek etymologiai értelmére. Eredeti kiadatlan kútforrások felhasználásával írta Szongott Kristóf államgymnasiumi tanár, az „Armenia“ szerkesztője Szamosújvárt. Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája. 1898. 218 oldal, 2 frt., egy arcz- és 49 czímerképpel. Ez az érdekes munka több évi szorgos kutatás gyümölcse, 1118 örmény család vezetéknevét, annak etymologiai magyarázatát foglalja magában, azonkívül a használtabb keresztneveket is tartalmazza. Erdély és Tiszántúl intelligenciájában annyi örmény névvel találkozunk, hogy már ez a tény egymaga igazolja a munka létjogosultságát még pedig nemcsak az örmény származású közönségre nézve. Valamennyi örmény név eredetét, nemzetiségét kimutatja ritka alaposággal és szorgalommal, a melyet széleskürü levéltári kutatás támogatott mindazon levéltárakban, melyekben a hazánkba költözött örmény családokra nézve tüzetesebb adatok találhatók. A munka a maga nemében páratlan, még pedig a szó legszorosabb értelmében. Aláírjuk mindazt, a mit a szerző előszavában mond, de főleg a következő sorokat: „Fárasztó munkámban hathatós segédkezet nyújtott nekem az a jutalmazó tudat, hogy e munkát nemcsak az ethnographusok, hanem a hazai összes örmény családok számára irtam. Nincs ember (legalább a ki jóra való), ki ne szeresse családját. Ne találtassék örmény e hazában, ki meg ne szerezze e munkát, mely családjáról és rokonairól mindazt elmondja, a mit az akták és a hagyomány megőriztek.“ Gratulálunk a szerzőnek s szívből kívánjuk, úgy legyen!“

A „Magyar Állam“-ban (231 sz. okt. 9.) ezeket olvasuk: „A magyarhoní örmény családok genealogiája czímen ritka buzgalommal és utánjárással Szongott Kristóf tanár, az „Armenia“ szerkesztője összeállította az összes Magyarországon élő örmény és örmény származású családokat. A családok sorát az örmény keresztnevek és az örmény nemesi czímerök egészítik ki.“

SZAMOSÚJVÁR VÁROS

MONOGRÁFIÁJA

(Első folytatás.)

A kép közepén, a háttérben a Martinuzzi-épület látszik,¹⁾ a Rákóczy-épület mögött.

A vár alakulását még jobban ki lehet venni a Priorato-féle 1670-ből való térképről.²⁾ Ez világosan mutatja, hogy a vár legrégebbi erődített része a nyugati oldal, mely a nézőtől balkézre esik. És ez természetes. Ezen az oldalon közel vannak a hegyek, ott van az erdő; a hegy alatt vount az út. A Szamos-hidja a várral szemben volt. Innen lehetett meglepetéstől tartani; ezt a vonalat kellett jól

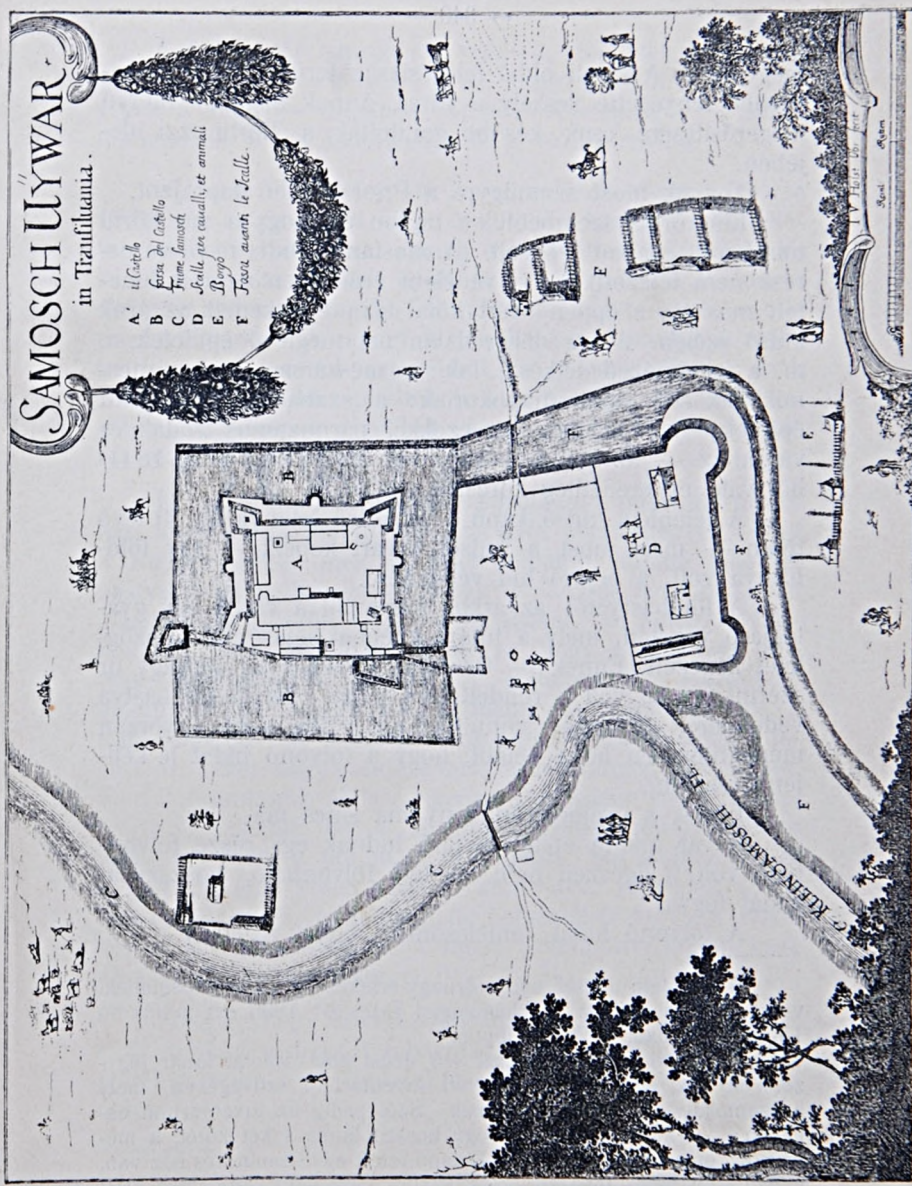
¹⁾ „Martinuzzi-várát II. Rákóczy György fejedelem 1652-ben egyik oldalon még 120 öllel kiszélesítette.“ L. Szongott Kristóf „Szamosúvár, a magyar-örmény metropolisz, írásban és képekben“. Szamosúvárt 1893-ban megjelent művének 15. lapját. Valószínűbb, hogy II. Rákóczy György műve ez a bástya, melynek a későbbi időben puskaporos-torony volt a neve. És pedig azért valószínűbb, mert ennek a bástyának és azt, a másik bástyával összekötő falnak a hossza a fegyintézet levéltárában lévő 1818-ban és 1844-ben fölvevett térképek szerint 24—27 öl volt.

²⁾ Ezen térkép eredetijét Ornstein József nyug. őrnagy úr ajánlkozta a fegyintézetnek. Priorato „Conte Gal Gualdo, Historia di Leopoldo Cesare Vienna 1670“ czimű művéből való. Szép rézmetset, Holst ezredes műve. A rajta olvasható jegyzés szerint, mértéke a rajnai rute (vessző). Egy rajnai vessző = 3·8 méter.

SAMOSCH ÜYWAR

in Traufiltuana.

- A' il Castello
- B' fiera del Castello
- C' fiera Samosch
- D' Stelle per cavalli, et animali
- E' Baggio
- F' Fiera avanti le Stelle.

Priorato féle térkép.

megvédeni. A keleti oldal felől síkság terül el. Onnan kevésbé fenyegette veszély a várat. Annak nagyobb mérvű megerősítésére csak később gondoltak a Martinuzzi idejében.

Vegyük most szemügyre a Priorato-féle alaprajzot.

Először is szembeötlik a rajzon az, hogy a vár körül mindenütt szabad tér volt. (A mostani Kandia nevű városrész nem létezett). Ez a védelem érdekében nem is lehetett másképp, s éppen ezért köfal sem emelkedett az árok külső szélén. A vár déli oldalán ma meglevő épületek u. m. a fegyintézeti lelkészi lak, a mészárszék, örparancsnoki lak stb. mind újabbkoriak: a szabadságharc után épültek; úgy szintén az ezekkel párhuzamos irodák és várdaház — az igazgatósági iroda kivételével, mely 1841-ből való és eredetileg kocsma volt.

A jelenlegi külső kapú és a külső őrtanya között levő téren — mely most a külső udvart képezi — egy földbástya volt, a bejáró híd védelmére.

A földbástyától az árkon keresztül a várba egy gyalogjáró vezetett, mely a tulajdonképeni bejáró hiddal szögletet képezett. Ennek — Ornstein József nyug. őrnagy úr szerint — az volt a rendeltetése, hogy ezen, a földbástya védelmére, gyalogság vonulhasson ki és esetleg gyorsan menekülhessen be a nélkül, hogy a fölvonó hidat le kelljen eresztetni.

Ennek a gyalogjárónak nyoma sincs ma.

A vár árkára épített bejáró hídnak egy része fölvonható volt.¹⁾ Egészen nem lehetett fölvonható, hosszúságánál fogva.

A fölvonó hidat „emelcsőnek“ hívták régen.²⁾

---

¹⁾ Ornstein József nyug. őrnagy értekezése „A szamosmelléki várról.“ Megjelent az „Archaeologiai Értesítő“ 1896 évi június hó 15-iki számában, a 266-ik lapon.

²⁾ Így áll a Kádár József író deési polg. iskolai tanár jegyzetei szerint, egy 1607-ben fölvelt inventarium szövegében, mely a szamosújvári várra vonatkozik. Szól pedig az inventarium eképen: „A külső kapun van egy hosszú láncz s két kötél, a melyek az emelcsőt huzzák föl. E kapu felett egy kemenczés ház van, a padlásán négy fogason 32 szakállos ágyúval.“ (Az ágyú alatt puska értendő).

E hid a vár kapujához vezetett, melynek hossz-tengele két helyt meg van törve, hogy a kívülről jövő lövegek a kapú — majdnem 4 meter vastagságú — falába ütközzenek és ne hatolhassanak a vár belsejébe.

A kapú fölött van a vár legnagyobb bástyája, a melyre 1859-ben az igazgatói lakot építették. Azelőtt egy-emeletes őrtorony volt ottan. Ennek a bástyának a kaputól bal-kézre eső része később épült, mint a kaputól a Rákoczy-épületig s onnan tovább vonuló és nagyrészben ma is meglevő várfal. A rajzon is jelezve van, mintha a vízbe lenne építve; a mi azt jelenti, hogy ott eredetileg árok volt s csak később építették bele a bástyát. Ennek a későbbi építkezésnek a XVI-ik század elején, Martinuzzi korát megelőzőleg kellett történnie.

Ezen állítást igazolja azon körülmény, miszerint a szóban levő bástya kiugró szöglete nem olyan hegyes, mint a Rákóczy-féleé, meg a keleti oldalon látható más két bástyáé. Azt pedig tudjuk, hogy a XVI-ik század elején alkalmaztak először szögletes bástyákat, az addig szokásban volt kerek alakúak helyett és hogy a szögletes bástyák fokát később hegyesebbre építették. Ha Martinuzzi építette volna azt, akkor a fokán ott lenne címere, a mint hogy ott volt a keleti oldal mindkét bástyájának a fokán az a két nagy gonddal faragott Martinuzzi-féle címer, melyet szemtanúk állítása szerint, 1873-ban vettek le helyéről és falazták be a Martinuzzi-épület pinczebejárata mellé két felől, a hol most is láthatók. Sőt leginkább ezt a bástyát illette volna meg a címer-dísz, mivel ez volt a legtekintélyesebb, méreteinél és helyzeténél fogva, a mivel együtt járt fontossága is. A miért valamennyi között csak ez volt ellátva ágyúkkal is.¹⁾

Föltéve, hogy következtetésem nem helyes, akkor is csak néhány évdizedet hibáztam; mert a szóban levő bástyát legkésőbb a Martinuzzi-féle építkezések idejében építették.

---

¹⁾ Ornstein József nyug. őrnagy hivatkozott értekezése.

Erről a főbástyáról még csak annyit jegyzünk meg, hogy építője nevét ismerjük. Északi oldalának sarkán ugyanis egy kőbe vésvé ez olvasható:

JOANES LANDUS FUNDATOR
SERMITALUS. ¹⁾

A kő helyzetéből, alakjából és a rajta levő fölíratnak a kő alapjához, illetőleg a bástyaszöghöz való alkalmazkodásából bizton lehet következtetni arra, hogy az eredetileg már arra a helyre volt szánva.

Tisztában vagyunk tehát avval, hogy a vár keleti oldalán létezett két bástyát s az azokat összekötő — ma már szintén nem létező — várfalat is Martinuzzi kellett hogy építse.

A déli fal valószínűleg az ő műve. A falba beépített romladozó Szapolyai-czímer azt mutatja. (Hármas hegy fölött „növekedő“ bal felé fordult farkas. A címer mezejének jobb oldalán a holddal átellenben egy hat-ágú csillag.)²⁾ A címert tartó két nyájas arcú repülő angyal és a Martinuzzi-épület kapúzatán levő ugyancsak címertartó másik két angyalka föltétlenül egy azon kéz műve, tehát a két címer is.

Most megfelelhetünk arra a kérdésre, hogy a szamosújvári várban mit épített Martinuzzi?

Felelet: A róla elnevezett épület portáléját a fölötte levő két szobával és átalakította az ezen épülethez tartozó kápolnát. Ő építette a vár keleti oldalán létezett várfalat és a két bástyát, valamint valószínűleg a déli és az északi várfalat is. Ennélfogva méltán nevezhető Martinuzzi a vár újjá-építőjének.

Nem lesz talán érdektelen, ha az építkezéseket fölsoroljuk keletkezésük sorrendjében.

A XIV-ik században épült a Martinuzzi-épület, ugyanakkor vagy legkésőbb a XV-ik században a vár nyugati fala és a fal két végében levő bástya. A Rákóczy-épület földszintje építésének ideje is ekkorra tehető.

¹⁾ A „sermitalus“ nagy valószínűséggel sermone italus-nak olvasandó.

²⁾ Jobb és bal a nézőtől értendő. A heraldikusok ellenkezőleg veszik.

A XVI-ik század elején alakították át a nyugati oldal két végső pontján levő bástyát. Ekkor rakták rá a Rákóczy-épület földszintjére a két emeletet — föltéve, hogy Alpár Ignác jeles műépítészünk nem tévedett, mikor a második emeleten levő szobák boltozatának építési idejét megállapította. Pedig aligha nem tévedett. Gerecze Péter tanár határozattan állítja, hogy annak a három szobának a boltozata a Rákóczyak korára vall. A fogarasi várban is látható hasonló boltozat abból a korból. A Gerecze tanár állítása mellett szól a hagyomány is. Az épület neve ugyanis: Rákóczyház volt régen. Ma, Rákóczy-épületnek mondjuk. És mellette szól az épület déli bütűjén, a felsőemeleti ablak fölött, a falba illesztve levő fölírat, a mely II. Rákóczy György idejéből, 1653-ból való.

A XVI-ik század derekán — Martinuzzi idejében — történtek a főnebb fölsorolt építkezések.

A XVII-ik század derekán, I. vagy II. Rákóczy György idejében épült a nyugati várfal nyujtványa az északi bástyával.

Arról, hogy ezen időtől kezdve a mult század végeig minő építkezés vagy átalakítás történt a várban, mit sem tudunk; mert a Priorato-féle alaprajzon *A* betűvel jelölt udvaron az északi, keleti és déli fal mellett látható épületeket 1857-ben, mikor a fegyintézet három emeletes főépületét építeni kezdték, mind lebontották. Följegyzés vagy rajz pedig abból az időből nem maradt.

Annyi bizonyos, hogy a rajzon meglevő s ennél fogva a XVII. század végén létezett és szóban levő épületek, mellék-épületek voltak. Az északi fal mellett levő épületet, mely akkor emeletes volt, később laktanyának használták. A XIX-ik század elején második emeletet raktak rá. A keleti fal mellett elterülő épületet a mult század végén tüzérlaktanyának hívták. Ez is emeletes volt. A déli fal mellett látható épület szintén emelettel bírt, a mult század végén, mikor a várat börtönné alakították át.

A Rákóczy-féle északi bástyát az ötvenes években apránként hordták le. A bástyához kettős fal, melyek egymástól 4 meternyi távolságban terültek, vezetett, a nyugatra néző falt 1874-ben szedték le. A másik fal 1844-ben

mikor a Pataki József megyei mérnök által fölvevett térkép készült, már nem létezett. E térkép másolata megvan a fe gyintézet levéltárában.

A keleti oldal két bástyájának kiugró része, fokán a Martinuzzi címerrel, 1873-ig fönnállott még, jóllehet nem eredeti magasságában. Ekkor levágták omiadozó fokát, a czímert pedig kivették helyéről. 1883-ban bontották le egészen, hogy a főépülettel párhuzamos munkatermeknek helyet adjon.

A lerombolt épületekkel együtt megsemmisült az a gyászos emlékü két börtön is, a bol Báthory Boldizsárt és Kovácsóczy Farkast, Báthory Zsigmond fejedelem parancsára 1594. évi szeptember hó 11-én megfojtották.

Lássuk csak mit ír erre vonatkozólag Szádeczki Lajos „Kovácsóczy Farkas“ czimü művében:¹⁾

Kovácsóczy „szamosújvári fogságának szomorú napjait legtöbbnyire olvasással, írással és énekléssel töltötte.“ Apródja, Báthory Boldizsárral pedig neje is — vele volt. A Báthory nejét szeptember 11-én reggel küldték el „azon szín alatt, hogy Zsigmondnál törekedjék úráért“... „Midőn a hóhérok Boldizsárral végezve, hozzá belopóztak: Kovácsóczyt ágyában fekve s mély álomba merülve találták — és úgy fojtották meg.“

Világos, tágas helyiség volt, tehát a szerencsétlen két főúr börtöne, nem pedig olyan „földbe mélyedt“ sötét tömlöcz, a milyenről Kövári László tesz említést²⁾ ezen szavakkal: „Ravazdi (a várparancsnok) Báthory börtönébe lép, melyet a bemenetnél jobbra a földbe mélyedve most is mutatnak.“ Ugy látszik, hogy Kövárinak az igazgatói lak alatt levő — főkapún bemenne jobbkézre eső — három tömlöcz valamelyikét mutatták, mint a Báthory börtönét, a melybe öt lépcső vezet le; ennek szélessége $1\frac{1}{2}$, hossza 3 illetőleg 5 meter. Ide alig hatol be némi világosság a tömött vasrácon keresztül. Itt ugyan nem lehet írni. A kit pedig ide csuktak be, annak bizony nem adtak gyer-

¹⁾ Megjelent Budapesten Ráth Mórnál 1891-ben. Lásd a 131—135 lapot.

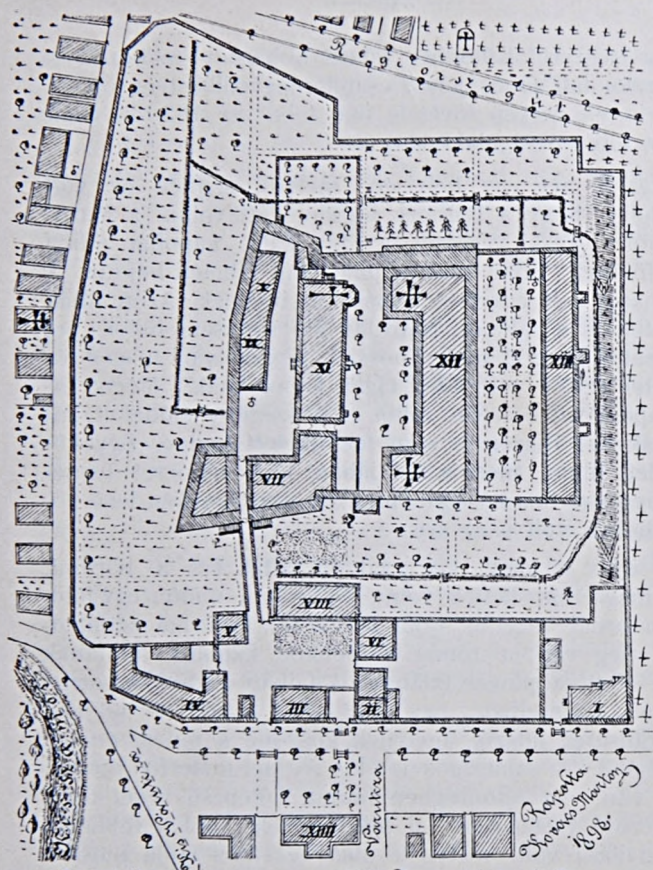
²⁾ L. idézett művének 166. lapját.

tyát meg írószert! Különben is ezt a három tömlőczőt — az igazgatói lak pinczéjéhez csatolt negyedikkel együtt — a Priorato-féle térkép fővétele óta, tehát az 1670-ik éven innen, a folyosóból alakították át.

Létezett még egy helyiség, melyről szintén az volt elhíresztelve, hogy a Báthory börtöne lett volna, a Martinnuzzi-épület északi végében, a róm. kath. kápolna ajtaja alatt a földben. Ebbe csak a pinczéből lehetett bejutni. A szűk bejárat volt egyetlen nyílása az üregnek. Azon adtak be az ételt is a rabnak. Napvilág ide sohasem hatolt be. A boltozatos üreg 2 meter hosszú, ugyanolyan magas és $1\frac{1}{2}$ meter széles volt. Elég tágas koporsónak! Mégis inkább koporsóval cserélte volna el a szegény élőhalott, kit ide zártak be. Hiszen le sem feküdhett benne. Egy követ kellett ülnie, mert a két lábán levő bilincset összekötő tenyérszíj hosszúságú láncz az üreg fenekén levő kövaphoz hozzá volt szegezve.

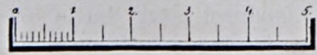
Igy írják le azok, kik gyakran látták ezt a börtönt, mielőtt megsemmisítették volna 1873-ban, midőn egy földalatti csatornát vezettek rajta keresztül. Bejárója azonban most is meg van, a római katolikus kápolna ajtajának küszöbe alatt, a pincze falában. A falban ugyanis arasznyi szélességű kökeretben, egy 168 cm. magas és 68 cm. széles ajtó-üreg látszik, melynek küszöbe a pincze eredeti földszintjétől — sajátságos módon — fél méternyi magasságban van. Az ajtóüregben három kölépcső vezet föl a két méternyi vastagságú fal tulsó széléig, hol a földalatti börtön nyílása volt, melynek alsó rézsutos lapja most is látható. A nyílással, mely akkora volt, hogy egy ember beférjen rajta, — szemben volt a kö, hol a földhöz láncozott rab ült, arcczal a nyílás felé fordulva.

Ebben a börtönben találtak egy láb bilincset, a mely most is megvan s a melyben — a mint mondják — benne volt a lábszárcsont is. Lehetséges; mert a bilincset képező vaspántot szeg tartja össze, s a szeg hegye szélesre van lapitva. A bilincs 6 kilogramm súlyú s rajta csüng az arasznyi hosszú szeg is, melylyel a földhöz szegezték.

I	Lakóházi lak.	VIII	Igazgatósági és díjazásnokai iroda.
II	Műhelyek	IX	Rakócsyépület. I. Várkapuépület
III	Élénk és élelmiszeri iroda, díjazásnokai lak.	XI	Martinuzziépület
IV	Műhelyek	XII	Tőképület
V	Külső díjazás.	XIII	Műhelyek.
VI	Lakóházi irodák.	XIV	Sírtalaj
VII	Igazgatási lak.	XV	Építők.
		XVI	Építők.

Méret: 1 centimeter = 20 meter.

A fegyintézet alaprajza.

Az, hogy ezt Boldizsár úr viselte volna, — csak mese. Foglalkozzunk most egy keveset a vár jelenlegi állapotát föltüntető alaprajzzal.

A város felől levő déli oldalon, jobb kézről látjuk a két fegyrintézetű lelkész számára 1890-ben átalakított papi lakot; ez volt eredetileg az intézet koresmája. A koresmát ugyanis a Rákoczy-épület földszintjéről, hol a belső őrtanya van jelenleg, 1841-ben költöztették át az arra a czélra épített, mostani igazgatósági irodába s innen a koresmai czélokra 1866-ban átalakított és kibővített jelenlegi papi lakba. Ettől balra vonul el a közfal, melyhez a fegyrintézet mézárszéke¹⁾, továbbá az örparancsnoki lakásul, üzleti és élelmezési irodául szolgáló épület csatlakozik (1885).

Az üzleti irodát a külső kapú választja el a kapús házikójától (1887), melyből balra a kerekes-, kádár-, kovácsműhely esik (1870).

A bemenettől jobbra a déli oldal épületeivel párhuzamosan fekszik — a külső hármasadvar által elválasztva — az örparancsnoki, igazgatósági és lelkészi iroda²⁾, balról van a külső őrtanya.

A most említett irodák és az őrtanya között kezdődik a vár tulajdonképeni bejárója, mely az 1840-ben kertté alakított vár-árokba van építve. Kettős köfal közé rakott földtöltés vezet, az egykori fölvonó híd helyén, a vár boltozatos kapujáig. (Ez a bejáró 1769-ben már meg volt jelen alakjában, a mint a Peller-féle képen is látható).

A kapú fölött levő hatalmas bástya méreteiről fogalmat nyerünk, ha elképzeljük, hogy ezen terül el a 34 meter hosszú igazgatói lak függő kertjével és terrasse-aival, melyek egyike udvarul szolgál.

A kapútól balkézre esik a 3.70 meter vastagságú nyugati várfal az 1897-ik év őszén kibontott és megint láthatóvá lett 21 lövő-résével.

A belépő szemben a Rákóczy-épület бүтүjét látja. Ennek földszintjén vannak a belső őrtanya és a fegyelmi

¹⁾ 1858-ban épült. A jelenben örparancsnoki irodának használt helyiségben volt az előtt a mézárszék.

²⁾ A lelkészek irodája 1874-ben épült.

zárkák (régében itt volt a korcsma meg a konyha). Az első emeletén vannak az újonnan beszállított fegyenczek ideiglenes elhelyezésére szolgáló helyiségek, továbbá a lövő résekkel ellátott keskeny folyosó. A második emeletén van a fegyencziskola és a régi levéltár számára újabban berendezett szoba. E négy szoba boltozatát főnebb már méltattuk.

A Rákóczy-épülethez csatlakozik a nyugati várfal mentén az 1874-ben emelt zárka-épület. Ez a régi mosóház helyét foglalja el, mely emeletes volt; ez a Priorato-féle alaprajzon is látható.

A Rákóczy-épülettel párhuzamosan, attól a keskeny udvar által elválasztva, terül el a Martinuzzi-féle épület. Ennek földszintjét nyugatról a fürdőház, a keleti bejárással bíró mosóház, sütőház (egykori lovagterem), gyapjúraktár s a róm. katolikus kápolna sekrestyéje foglalja el. Az épület végén van a kápolna, mely a földszintről az emeletbe nyulik föl. Erről volt már szó; 1760-ban javították ki. A kápolna falfestményei a Krisztus úrnak kinszenvedésének történetét ábrázolják 6 képen, egy rab festette. A karzat fölirata ekkép szól: „L. B. Josinczi József vár inspektorja tulajdon szorgalmatossága által festettette ki ezen ISTEN Imáadására rendeltetett Szent Helyet 1822-dik Esztendőben. Festette szerencsétlen Rivetty Péter.

Fennirt jó Előljárónkal edgyütt Itt Imádjuk mi, a mi TEREMTŐ urunkat uymint: Benkő Mihály Vár Strázsa-mestere és Deák Antal Vár Író Deákja.“

A Martinuzzi-épület emeletét egészen a kórház és gyógyszertár céljaira használják. A följárás az emeletbe régen — a bíbornok idejében — a kapú mellett, nyugatról volt; később az ellenkező oldalon, még pedig egy külön lépcsőházból, az épület közepén; utóbb ugyanott, de a mai sütőház pitvarából. 1872-ben a nyugati oldalon alkalmaztak az épületbe lépcsőket s egyidejűleg lebontották a nyugati, csaknem 5 meter vastagságú falat s helyén egy széles folyosót huztak végig. Az emeleti szobákat azonban érintetlenül hagyták. Ennek a lebontott falnak vastagsága is a mellett bizonyít, hogy mikor a Martinuzzi-épületet emelték, akkor a Rákóczy-épület — legalább jelen alak-

jában — nem létezett. Olyan magas és erős épület mögött, a milyen a Rákóczy-épület most, melynek nyugati fala 3 meter vastag, mi szükség lett volna, attól 7.30 meter távolságban, ilyen tömördek falra?

Ebben a lebontott roppant vastagságú falban földalatti folyosó volt, mely összeköttetésben állott a déli és északi várfalban létezett folyosókkal. Szemtanúk állítják, a kik jártak bennök. Azt, hogy a déli várfalban folyosó húzódott végig, szavavehető egyének erősítik. Az északi várfal, részben ma is meglevő, de befalazott folyosójában magam is voltam; 1898 tavaszán bontattam ki azt, hogy meggyőződjem létezéséről. Ez a magánzárkák északi sarkánál levő bástyából indul ki. Jelenleg csak addig tart, míg a görög keleti templom előtt kivezető csatorna átszeli.

A Martinuzzi-épület alatt egész hosszában pincze vonul végig. Fejedelmi pincze! Boltozata kőből faragott ivekre támaszkodik, melyeket tömör kőpillérek tartanak. Ez egykor egyetlen óriási termet képezett, melynek hossza 46, szélessége $10\frac{1}{2}$ méternyi volt. Aligha pinczének használtak, inkább raktárak voltak benne.

A Martinuzzi-féle épület északi végében, a kath. kápolna ajtajával szemben, a várfalban, — Muha Szaniszló nyug. fegyőr állítása szerint, egy vasajtó volt, a mely földalatti folyosóba, alagútba vezetett. Ő járt is benne egészen az északi közfalig. Embermagasságú volt. Iránya a bejáratától északkeletnek tartott. Akkor bontották le, mikor a háromemeletes főépület félig föl volt építve; tehát 1858-ban. Lebontották és építették a betegek séta-udvarának keleti fala mellett közvetlen a kertben, az említett fallal párhuzamosan vonuló boltozott csatornát. Ez a csatorna a földalatti folyosót harántosan metszette keresztül. A földalatti folyosó, vagy alagút Szamosújvár-Németibe vezetett.

Kovács Dani főfegyőr is hallott az alagútról. Ugy mondták, hogy az a várból kiérve — elágazott. Egyik ága Németibe, ki a hegyre-, a másik ága a Szamos alatt Széplakra vezetett.

Kisebb közlemények.

Hírneves örmények a külföldön. A világszerte szétszórt örménység kebeléből mindenütt emelkedtek ki egyesek, kik második hazájuknak vagyis azon országnak, melyben születtek, legjelesebb férfiai sorában foglalnak helyet. Jóllehet ezek arczképét és életrajzát megismertetni egyik főtörekvése lapunknak, s ezt részben már meg is valósítottuk, részben minden egyes füzetünkben valósitani iparkodunk, mégis érdemesnek látszik egy kis futólagos átnézetet adnunk azon nevekről, melyek az egyes külföldi országokban kiemelkedett legkiválóbb örmény férfiak egész sorát jelölik. Így Törökországon kezdve, említhetjük első helyen Ágop pasát, az ottomán állam elhunyt pénzügyminiszterét. Nubár pasát, az egyiptomi volt miniszterelnököt, Dádián pasát, a török külügyi hivatal másodállamtitkárát, Váhán effendit, az igazságügyi miniszterium államtitkárát, Jákub Ártin khánt, Ázáriánt, a kath. patriarkhát, az egyiptomi közoktatásügyi államtitkárt; Ábrahám pasát, a szultán házi bankárját. — Perzsiában: Melkhon khánt, a volt londoni perzsa nagykövetet, Nehrimán khánt, a jelenlegi bécsi nagykövetet, Dsihángir khánt, a perzsa kultuszminisztert, Názár ágát, a birodalom párisi diplomaciai képviselőjét. — Oroszországban: Loris Melikoff Mihály grófit, a világhírű államférfit és hadvezért, — Deliánoff kultuszminisztert, — Esóff Gárábéd, az orosz külügyi hivatal ázsiai osztályfőnökét, Lázárev és Tergukásóff (Der-Chugászián) híres tábornokokat, Ajváovszky festőművészt, Pátkánián és Emin elhunyt orosz-örmény orientalista tudósokat, (volt egyetemi tanárokat); Nerszisián és Gámbároov híres jogtudósokat. E három állam, melyhez a régi Örményország egész területe csatoltatott (Törökország, Perzsia és Oroszország) még sok más örmény notabilitást képes felmutatni; az itt felsoroltak jóformán csak mutatványát képezik azon kiválóbb férfiakkal, kiket nagy számmal felsorolhatnánk. De ezeken kívül még a nyugateurópai államokban elszórtan keletkezett örmény kolóniákban is találunk említésre méltókat jeleseink közül. Ilyenek: pl. Olaszországban a Szent-Lázár-szigeti ünnepelt költő-tudós Álisán, mechitarista szerzetes, — Ausztriában: Romáskán báró, a bécsi urakházának, vagyis a birodalmi tanács felsőházának tagja, — Schweiczban: Ábeljáncz, a zürichi vegyész, — Németországban: Árdzruni, a berlini mineralog (utóbb az átheni műegyetemen tanított). — Angliában: Rassaam londoni régiségbuvár, Párisban: Dseráz Minász, a török fővárosból átköltözött publicista és mások. Még a Kis-Romándának is van egy örmény akademikusa: Moszkofián, a bukaresti költő személyében. Hazánkról szólani e helyen feleslegesnek tartjuk.

Örmény estély Párisban. A párisi örmények igen látogatott estélyt rendeztek: a jövedelem szegény örmény tanulók felsegő-

lésére fordítottatott. Az estélyt „Rue Cadet”-ben levő „Grand Orian” nagy termében tartották. Az estély Gárábéd Kálfáján igen sikerült szavalatával kezdődött, ki Turián „Örményország” czimű szép költeményét szavalta el. Ezután jött a „Májr. Árákszes” (Árakszes anyja) czimű gyönyörű dal, mit az orosz-örmény Egghiázárján, ki a conservatoriumnak tagja, énekelt el. A harmadik szám zene volt: Szévádeán játszott zongorán — szépen. Végre Csobánján, kit folyóiratunk olvasói is ismernek remekművű felolvasásából, — szavalta el egyik szép költeményét, mit francziából fordított. Kívánatos, hogy a párisi „jótékony örmény-egylet” minél gyakrabban rendezzen ilyen estélyeket!

Irodalom és művészet.

Egy örmény színész czím alatt a párisi „Thán” ezeket írja: Az örmény meszárlások előtt Örményországban volt örmény színház. Sakespeare, Corneille stb. legszebb darabjait örmény fordításban adták elő Trapezunt-, Konstantinápolyban, Smirnában és Törökország más nagyobb városainak színpadjain. De most az örmény színpad szétdulva, az örmények pedig elszórdtak:.. Tegnap (jún. 28.) Párisban a polgári színházban az örmény színművészet egyik legkiválóbb képviselője: Gárábéd Kálfáján örmény egy jelenetet adott elő nagy sokaság jelenlétében. Ez szokatlan látvány volt. A fiatal művész, kinek a természet gyönyörű főt, mély és lelkesítő hangot adott, Hamlet egyik jelenetét adta elő. Taglejtéseivel, mozdulataival, — hullatott könnyeivel, melyek arczain leperegtek, nagy hatást ért. Úgy élvezett a halgatóság, mintha minden szavát megértette volna. Mesteri játékát, szünni nem akaró tapsviharral jutalmazta nemcsak, de több izben a lámpák elé is kihívták. Jan Bernát előzte meg, ki az örmény színpadról szólott. Még néhány szót Gárábéd Kálfájánról: 24 éves; az örmény meszárlás idejében a Bosporus partján már jó névvel birt. Szülőhelye elégett; apját, anyját iszonyú kínzások közt végezték ki. Ő maga a hegyekre menekült, hol majdnem étlen 15 napot töltött. A megmentett néhány darab drága követ pénzzé tette, azután hajóra ült és elmenekült Törökországból; nyolcz hónap óta el Párisban, itt szorgalmasan tanulja a franczia nyelvet; mert neves franczia színművészek tanácsára, franczia színészek közé állott. Szép jövő várakozik Kálfájánra.

Uj havi folyóirat. Csobánián Árság, kinek egyik nagybecsű felolvasását mi is közreadtuk, Párisból jelenti, hogy nov. 1-én Párisban „Ánáhid” czím alatt nemzeti, irodalmi és szépművészeti havi folyóiratot ad ki, mely 1. közölni fog cikkeket az örmény nép történelméből, irodalmából, szépművészetéből és nyelvének köréből; és szemlét ad annak jelen erkölcsi és anyagi helyzetéről; 2. értekezéseket a szépművészet, tudomány és társadalom általános kérdéseiről; 3. a régi és új idegen irodalom jelentékeny termékeinek fordítását; 4. regényeket, költeményeket..., melyeknek

tárgya a nemzeti, vagy keleti életből lesz meritve; 5. régi és új örmény költeményt, hagyományt, mesét. Előfizetési ár egész évre 12 franc. Czim: Árság Csobánián. Páris, 6, Place de l'Odéon.

Mi ujság az örmény világban?

Uj vesztesség érte az örménységet és a tudományos világot. A „Méság” czimű örmény napilap (Tiflis) megalapítója Ádruzni Krikornak (Gergely) öcsese Ádruzni András, ki az átheni műegyetemen az ásványtant tanította, tüdőbajával Németország Hohenhonnef városába ment, hol szept. 22-én 49 éves korában elhalt. Származásra és szivre nézve örmény, de gondolkozásra európai volt. El volt ugyan foglalva tudományos tanulmányaival, de azért érdeklődött az örmény nemzeti étellel is: a „Méság”-ot, melynek bátyja halála óta, kiadója, gyakran felkereste érdekes leveleivel. Ádruzni Andrásban, ki nőtelen volt, kihal a család; de azért az Ardruzniak neve halhatatlan marad a nemzeti krónika lapjain. Testét Németországból Tiflisbe vitték, hol azt bátyja mellé temették.

Örmény püspök Párisban. Szárádseán József, az amerikai örmények püspöke, szept. 13-án érkezett Párisba. Egy örményekből alakult bizottság, melynek élén a párisi örmény pap állott, fogadta az indóháznál és kísérte fényes szállására. A nép kívánságára és a bizottság kérésére misézett és szép egyházi beszédet tartott az örmény kápolnában: lelkiileg megvizasztalta a hiveket. A bizottság mindent elkövetett, hogy az egyházi ünnepély fényét emelje. Mise után többen elmentek lakására, hogy megköszönjék szívességét, mely meglátogatta őket. Nubar pasa is, ki jelenleg Párisban tartozkodik, meglátogatta a püspököt és egy Amerikában épülő örmény templom számára 500 francot adott. Öt napot töltött Párisban; innen Londonba ment.

Küzdelem a Szentföldért czim alatt a „Magyar Allam” 235. száma a többek közt ezeket mondja: A legközelebbi teendő Siriának és Kis-Ázsiának kiragadása mozlim kezekből, miért három hatalom versenyez: az orosz kis-ázsiai és kaukázusi pozíciójával; az angol kereskedelmi hatalmával és a franczia a missio-befolyásával. Az orosz legközelebb van Palesztinához és az örmények és görögök támogatására számít, mi realis kalkulus; mert e két művelt nép régen ohajt a török járom alól felszabadulni. Az angol tőkével és hajóival imponál s a druzokra számít, kiket erősen pénzel. A franczia a szívek vallásos ézületére a katholicismus csodás erejére, eddigi hódításaira és a katholikus maroniták edzett népére alapítja reményeit...

Felolós szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

Hazai krónika

Jákobi Sándor. Szentkatolnai Bakk Endre vizaknai róm. kath. plebános az „Ellenzék“ tárczájában tizenhat egyénről tesz említést, kik azért, hogy az 1848—49 szabadságharcban részt vettek, elfogattak, fogságra hurczoltattak és a vár- vagy sánctzfogságban elhaltak. Ezek között volt az örmény Jákobi Sándor, ki Gyergyó-Szt.-Miklóson született, örmény szertartású segédlelkész volt; 50 éves volt 1849-ben, midőn Maros-Vásárhelyt elfogták. 1850. júl. havában, azért hogy a magyar ügyért lelkesedett, akasztófára ítéltetett; de az ítélet nem hajtatott végre, mert kegyelemből 10 évi várfogságot kapott. Meghalt Komáromban a fogság alatt.

Az első magyar hadnyelvtan. Czetz János Amerikában (Boenos Aires) élő hazánkfia volt az, ki magyar hadnyelvtant szerkesztett a hadsereg fiainak. Az érdekes könyv czíme a következő: „Magyar hadnyelvtan a császári kir. ausztriai hadsereg tisztjei számára. Irta Czetz János cs. kir. 62. gy. sz. Tursky lovag gyalog sorenredi hadnagy. Pesten 1844. Nyomatta Trattner Károly.“ A könyv megjelenése után négy év mulva bekövetkezett szabadságharc vitéz tábornoka jeligéül ezt írta könyve élére: „A hadserget semmi sem bátorítja oly hathatólag, mint a vezér személyes megjelenése, kivált ha azt saját anyai nyelvén meg tudja szólítani.

Télyf Iván. Az aggkor elhaló csöndjében — mondja a „Vasárnapi Ujság“ — de nyugodtan zárta le szemeit aug. 2-án egy magyar tudós, volt egyetemi tanár, ki a hellen klasszikus műveltség lelkes ápolója volt Magyarországon. Télyf 83-ik évében hunyt el Budapesten egyszerű agglegényi lakásán, a „Pannonia“ fogadóban, a hol több mint két évtized óta lakott. Télyf dolgozott az „Armenia“-nak is.

Hymen. Kovrig Tivadar miniszteri főmérnök a napokban vezette oltárhoz Potoczky Gergely és neje Dániel Mária kedves leányát Jankát Nagy-Sinken. — Sztánkay Ferencz selmeczbányai gyógyszerész és nejének: P. Ábrahám Rózáliának leányát Margitot nőül vette Toperczer Sándor okl. gyógyszerész Selmeczbányán.

A szamosújvári Salamon-templom javára adakoztak (a kimutatást csak most kaptuk kézhez; az összeg nyugtázva volt, de nem volt részletezve) Gyergyó-Szt.-Miklósról: Görög Joachim 10 frt, Lázár Menyhért 10 frt, Csiky Kálmán 10 frt, Csiky Dénes 10 frt, Urmánczy János (Toplicza) 10 frt, Gyergyói első takarékpénztár 10 frt, Szentpéteri János 5 frt, Dr. Fejér Dávid 5 frt, Eránosz Bogdán 3 frt, Kopasz Lukács 3 frt, Lázár János 2 frt, Boecsánczy János 2 frt, Eránosz Miklós 2 frt, Merza Vilmos 2 frt, Cziffra Mihály 2 frt, Vákár fivérek 2 frt, id. Karátson János 2 frt, Lázár Gyula 2 frt, Dr. Szentpéteri Kristof 2 frt, Eránosz János 1 frt, Bogdán István 1 frt, Urmánczy Vertán 1 frt, Sáska Kajtán 1 frt, Lázár Péter 1 frt, N. N. 1 frt. Ezt a szép összeget (száz=100 frt) a buzgó örmény kath. plebános: Görög Joachim gyűjtötte. Az ügy nevében köszönet érette!

Szamosújvári Hiradó.

— A szamosújvári műkedvelő-társulat 1898. okt. 9-én a városi vígadó nagytermében előadta Csiky Gergelynek „A buborékok” című 3 felvonásos vígjátékát. Tele ház. A kiváló rendezésért Vajna Károly-nak tartozunk elismeréssel. A szerepek jól voltak kiosztva. Páll Bogdán (Solmay Ignác földbirtokos) és Mihelicsné Ruzsai Etel (Szidonia, Solmai neje) valóban remekeltek. A legfokozottabb várakozást is kielégítették. Mihelics Károly (Rábay Miklós, osztálytanácsos) kitünően játszotta a becsületes hivatalnok szerepét. Dícsérettel kell szólnunk Markovichné Voith Mariska (Szeráfin, Rábay neje) játékáról is. Ehrenwerth Ignác (Marosán Demeter) és Ehrenwert Mór (Tamás, fia) szerepeire alig találhatott volna a rendezőség alkalmasabb műkedvelőket. Gönczy Mihály (Robert, Solmai fia) és Filep János (Chupor Aladár) most is kifogástalanul játszottak . . .

— Kedvelt főszolgabíránk: Nagy Lajos minden téren derekasan megállja helyét. Habár hivatalában maga a megtestesült, példaadó pontosság, — mégis tud időt szakítani arra is, hogy a közmívelődési egyesületek (kaszinó, gymn. segély-egyesület stb.) üléseiben is tevékeny részt vegyen. Ez a művelt polgár, ki sok szép tulajdonságai miatt, mindnyájunk tiszteletében, becsülésében részesül, — nemcsak nem közömbös városunk fejlődése, felvirágzása iránt, de sőt melegen érdeklődik közügyeink iránt — újban ismét oly tettet tényeztet, mi méltó a felemlítésre. Habár a megyei utakat jó karban, rendben szokta tartani: mégis, mihelyt meghalotta, hogy az „Országos tanár-egyesület” kolozsvári köre felolvasó ülést városunkban fogja tartani, azonnal intézkedett, hogy az útmester, a gymnasium mellett elterülő megyei út sánczait erre az alkalomra újra takaríttassa ki. Nem úgy tett, mint akárhány: kiadják a parancsot, aztán — punctum. Főszolgabíránk nem röstelte a fáradságot, oda ment, hogy szemével lássa, vajjon úgy teljesítették parancsát: az út ki volt seperve, és a sánczok olyan tiszták, mintha ki lettek volna nyalva. Tettéért, melylyel a magyar tanárságot is akarta megtisztelni, fogadja elismerő köszönetünket.

— A Salamon-templom mellett épült Szt-Gergely-kápolna már fedél alatt van. Tavasszal teszik fel a szép színes „figuralis” ablakokat és festik be stylszerűen a falakat és azzal be lesz fejezve a templom restaurálása!

— Az igazságügyminiszter Hango Gábort, a nagy-szebeni pap- és tanítóképezdei gazdasági vezetőt nevezte ki a helybeli fegyintézet görög keleti lelkészi állására.

— A Szamosújvárt felállítandó Verzereskul Oxendius püspök szobrára adakoztak Szamosújvárról: Bárány Lukács 100 frt, Szongott Kristóf 100 frt, Esztegar Gergely 50 frt. Egerbegről: Harmath Lajos 2 frt. Szamosújvárt, 1898. okt. 25-én Esztegar Gergely szorbizottsági pénztáros.

— A Salamon-templom restaurálási költségeinek fedezésére adott dr. Simay Gyula törvényszéki bíró (Nagy-Várad) 10 frt. — A Salamon-templom Szent-Gergely-kápolnájára adott dr. Kábdebó Ferenc közjegyző (Maros-Vásárhely) 50 frtot. Mindkét adakozónak a szent-ügy nevében köszönetet mondunk.